

Ben Witherington III, *What's In the Word? Rethinking the Socio-Rhetorical Character of the New Testament*, Baylor University Press, Waco 2009, 195 s.

Autor książki zatytułowanej *Co w słowie? Przemyślenia o socjo-retorycznym charakterze Nowego Testamentu* należy do grona amerykańskich ewangelikalnych teologów biblistów. Jest członkiem Studiorum Novi Testamenti Societas. Do najbardziej znanych pozycji autorstwa Witheringtona należą: *The Jesus Quest: The Third Search for the Jew of Nazareth* (1997) oraz *The Paul Quest: The Renewed Search for the Jew of Tarsus* (1998). Niniejsza książka stanowi zatem kontynuację badań, w których poprzez analizę historyczną i kulturową Pisma Świętego, ale także innych tekstów starożytnych, autor wskazuje na ich żywotność.

Wychodząc od pytania o funkcję tekstów „mówionych” w kulturze retorycznej, autor dowodzi, że pisma Nowego Testamentu spełniają kryteria antycznej retoryki, że są dokumentami przeznaczonymi dla ustnego przekazu. Świadczyć miałyby o tym między innymi późniejsza ich forma zapisu: tekst ciągły, bez odstępów, bez znaków interpunkcyjnych – znany dobrze temu, kto głosił go z pamięci bądź też w oparciu o rękopis orientował się, w którym miejscu występują emfazy, gdzie w wypowiedzi rozłożone zostały akcenty logiczne. Jako przykład autor podaje listy Świętego Pawła.

Następnie Witherington zestawia i porównuje dwa modele krytyki retorycznej w wydaniu G. Kennedy'ego i H.D. Betza oraz V. Robbinsa, dostrzegając zbieżność tej ostatniej z „nową” retoryką H. Lausberga i klasyków (Arystotelesa, Kwintyliana czy Meandra). W wyniku swoich badań autor dochodzi do wniosku, że zbioru listów Nowego Testamentu nie należy postrzegać jako tekstów we współczesnym znaczeniu, a w niektórych przypadkach (1 J) nawet jako listów; co więcej – niektóre z nich traktowane są jako teksty pseudoepigraficzne bądź też teksty o fałszywej atrybucji autora czy adresatów. Problemowi kanonicznych pseudoepigrafów Witherington poświęca zatem drugi rozdział swojej książki, zadając w jego podtytule pytanie, czy wspomniane pseudoepigrafy można określić mianem oksymoronu. Bada występowanie tego zjawiska zarówno we wczesnym judaizmie, jak i chrześcijaństwie pierwszych dwóch wieków, odwołuje się do badań R. Bauckhama i wyróżnia kryteria, którymi chrześcijanie kierowali się, by odróżnić teksty oryginalne od fałszywych. Witherington słusznie zauważył, że kryterium poprawności gatunku literackiego nie wystarcza, by przyjąć dany tekst za natchniony, zwłaszcza że pojawił się także problem plagiatów. To zagadnienie stało się dla autora inspiracją do przemyśleń i ponownego opisanie kultury piśmiennej (rozdział trzeci).

W swojej książce Witherington rozwija także kwestię pieśni i homilii w Nowym Testamencie (rozdział czwarty) oraz przypatruje się zagadnieniom szczegółowym, obecnym w Rz 7,7-25, figurze umiłowanego ucznia w czwartej Ewangelii, pojęciom *eidolothuton* i *porneia* czy znaczeniu frazy: „nie ma już mężczyzny ani kobiety” (Ga 3,28). Rozdział dziesiąty poświęca autor napięciu pomiędzy diachronicznymi spojrzeniem J.D.G. Dunn'a i S. Byrskoga oraz R. Bauckhama na proces powstawania Nowego Testamentu. Ten temat staje się niejako wstępem do rozważań nad powstaniem świadomości kanonicznej i ostatecznego sformowania Nowego Testamentu, które przeprowadza w rozdziale jedynastym. Tam również Witherington weryfikuje i ostatecznie obala tezę G. Hahnemana,

jakoby Kanon Muratoriego pochodził z IV wieku po Chrystusie. W swoim podsumowaniu w rozdziale dwunastym autor zadaje zaskakujące jak na teologa pytanie: „Czy Nowy Testament rzeczywiście został napisany pod dyktando grecko-rzymskiej retoryki?”. I odpowiada: „Nie tylko może, ale nawet powinien być analizowany pod tym kątem”. Takie ujęcie problemu przez Witheringtona zdaje się redukować Pismo Święte do roli jednego z wielu antycznych tekstów, podlegających określonym zasadom literackim. Chociaż z pewnością w ich ramach się mieści, to jednak nie można pomijać jego natchnionego charakteru ani też autora nadrzędnego, którym jest Bóg.

Przygotowując swoje opracowanie, Ben Witherington zgromadził duży zasób bibliograficzny, wykazał się głęboką znajomością literatury przedmiotu badań i greki biblijnej, obszerną wiedzą o literaturze starożytnej, a także solidnym rozeznanem z zakresu historii kultury. Książka napisana została z dużą dozą życzliwości dla czytelnika, zwłaszcza tego, który rozpoczyna swoje poszukiwania naukowe. Źródła cytowane są w przekładzie na język angielski, zaś terminy greckie oddane za pomocą transliteracji. Sam tekst jest przystępny językowo. Pewne zastrzeżenia budzi jednak korpus książki. W zamierzeniu autora praca ma stanowić zwarte dzieło, ale przez wyraźny brak powiązań intratekstualnych każdy z rozdziałów mógłby stanowić oddzielny artykuł naukowy. Książka, choć opatrzona wstępem, nie posiada zakończenia. Trudno więc o konkretne wnioski dotyczące całości pracy. Umieszczenie przypisów na końcu książki zmusza uważnego czytelnika do nieustannych poszukiwań pożądaných odniesień. Wskazane mankamenty pracy nie przekreślają wszak wartości samej jej treści.

Pomimo nieco skromnej refleksji teologicznej książka Bena Witheringtona stanowi dobre studium wybranych zagadnień biblijnych. Jest pozycją godną uwagi.

Ks. Dawid Ledwoń

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 45,2 (2012), s. 429-432

Maurizio Pietro Faggioni, *Sessualità matrimonio famiglia*, EDB, Bologna 2010, 368 s.

Mimo iż w ostatnich latach na włoskim rynku wydawniczym pojawiło się kilka nowych pozycji z zakresu teologii moralnej życia seksualnego małżeństwa i rodziny (por. np.: C. Zuccaro, *Morale sessuale. Nuovo manuale di teologia morale*, Bologna 1997; L. Ciccone, *Etica sessuale. Persona, Matrimonio, Vita verginale*, Milano 2004; J. Noriega, *Il destino dell'eros. Prospetive di morale sessuale*, Bologna 2006; G. Dianin, *Matrimonio, sessualità, fecondità. Corso di morale familiare*, Padova 2008; L. Padovese, *Uomo e donna a immagine di Dio. Lineamenti di morale sessuale e familiare*, Padova 2008; A. Rodríguez-Luño, *Scelti in Cristo per essere santi*, t. 3 – *Morale speciale*, Roma 2008; J. Römelt, *Etica cristiana nella società moderna*, t. 2 – *Ambiti della vita*, Brescia 2011), to profesor Maurizio P. Faggioni postanowił wzbogacić tę listę wydaniem własnego podręcznika, zatytułowanego: *Sessualità matrimonio famiglia*. Książka została opublikowana w 2010 roku przez włoskie *Centro Editoriale Dehoniano* (EDB) z Bolonii i jest kolejnym znaczącym – po: *Figli nel Figlio. Una teologia morale fondamentale*, red. R. Tremblay,